

LJUDI GEJMA

NEREGULARNO KRETANJE I RIZICI

LJUDI GEJMA

NEREGULARNO KRETANJE I RIZICI

Beograd 2021

LJUDI GEJMA
NEREGULARNO KRETANJE I RIZICI
Prvo izdanje na srpskom jeziku
Naslov engleskog originala publikacije je Game people.

Izdavač:
Centar za kriznu politiku i reagovanje
Petrovaradinska 16, 11.000 Beograd
office@crpc.rs

Za izdavača:
Vladimir Sjekloća

Urednik
Vladimir Sjekloća

Autorke:
Saman Ali Vještica i Maja Dragojević

Naslovna fotografija:
Rajko Matuško

Prevod i lektura:
Darja Koturović

Dizajn:
Miloš Marinković

Priprema za štampu: Milan Krotić

Štampa: Futura, Novi Sad

Tiraž: 80

ISBN-978-86-900467-6-8

Beograd 2021

Uz zahvalnost CKPR timu koji je sproveo projekat i doprineo izradi ove publikacije, posebno Mariji Marjanović za sastavljanje rečnika.

Izradu ove publikacije podržala je vlada Švajcarske. Publikacija nužno ne odražava zvanična stanovišta švajcarske vlade.

Brošura prikazuje rezultate do kojih je CKPR došao kroz projekat „Ranjivost migranata u neregularnom kretanju“ podržan od strane Švajcarskog državnog sekretarijata za migracije (SEM). Prava neregularnih migranata u ovom radu utvrđena su Rezolucijom 1509 (2006): Ljudska prava neregularnih migranata, dostupno na:
<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17456>

Sadržaj

UVOD	6
Ljudi gejma: Balkan	6
PREGLED PUTOVANJA – RAZLIČITE GRUPE	8
Avganistan i Pakistan	8
Sirija, Irak (Kurdistan)	11
Somalija	13
Maroko i Alžir	14
Egipat	14
Eritreja	15
Bangladeš	15
Iran	15
FOKUS GRUPE	17
Metodologija	17
Ključni rezultati	17
Dezinformacije i odluke zasnovane na nepotpunim informacijama	17
Finansijski gubici (dug)	18
Prekid kontakta sa porodicom	19
Gubitak ličnih dokumenata i pravna nevidljivost	20
Radna eksploatacija	21
Pljačke i prisilno zadržavanje	22
Pritvor u neadekvatnim uslovima	22
Verbalno, fizičko i seksualno nasilje	23
Zloupotreba supstanci	24
Rizici po fizičko i mentalno zdravlje	24
Traumatična iskustva i događaji	25
ANALIZA UPITNIKA	27
Metodologija	27
Ključni rezultati	27
Dezinformacije i odluke zasnovane na nepotpunim informacijama	28
Finansijski gubici (dug)	28
Gubitak kontakta sa porodicom	28
Gubitak ličnih dokumenata, pravna nevidljivost i radna eksploatacija	29
Verbalno, fizičko i seksualno nasilje.....	29
Pljačke, prisilno zadržavanje i pritvor u neadekvatnim uslovima	29
Zloupotreba supstanci	29
Traumatična iskustva i događaji	30
Rizici po fizičko i mentalno zdravlje	31
Žene	32
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE	33
KRATAK REČNIK KRIJUMČARSKOG SLENGA	36
BIBLIOGRAFIJA	39

· UVOD ·

Značajan broj novopridošlih migranata koji dolaze u Srbiju čine nepraćena i razdvojena deca (NRD) i mladi.¹ Većinu ove populacije čine pridošlice iz Pakistana i Avganistana, kao i arapskih zemalja. S obzirom na to da uglavnom ne koriste dostupne zakonske procedure, mnogi od njih rizikuju da ostanu izvan pravnog sistema. U pokušaju da dođu do zapadne Evrope, novopridošlim migrantima nedostaju i odgovarajuća znanja i informacije, a izloženi su i brojnim rizicima tokom neregularnog kretanja. Sa zatvaranjem državnih granica duž zapadno-balkanske rute, putuje se neregularno, a samim tim se drastično povećavaju i rizici kojima je ova populacija izložena.

Prvi deo ove studije predstavlja pregled neregularnog kretanja različitih grupa koje dolaze iz Avganistana, Pakistana, Sirije, Iraka, Irana i drugih zemalja. Nalazi i zapažanja prikupljeni su tokom svakodnevnog terenskog rada na različitim lokacijama na kojima Centar za kriznu politiku i reagovanje (CKPR) sprovodi redovne aktivnosti.

Drugi deo ove studije obuhvata nalaze dva istraživanja, fokus grupa i upitnika sprovedenog tokom radionica podizanja svesti o riziku među nepraćenom i razdvojenom decom i mladima, u okviru centara za smeštaj izbeglica i migranata, ustanova socijalne zaštite i među osobama koja spavaju na otvorenom, u improvizovanim skloništim. Istraživanja su sprovedena u cilju predstavljanja stavova mladih migranata o rizicima neregularnog kretanja.

Konačno, rečnik uobičajenih *sleng* fraza koje koriste migranti, dodatno oslikava život mnogih koji se neregularno kreću.

Nalazi, analiza i zapažanja koji su predstavljeni u ovoj studiji nastali su u okviru projekta „Ranjivost migranata u neregularnom kretanju“ koji podržava Švajcarski državni sekretarijat za migracije.

LJUDI GEJMA: BALKAN

Jedan od termina koji možda najslikovitije objašnjava neregularne mešovite migracije na zapadno-balkanskoj ruti je gej (igra na engleskom). *Gejm je kolokvijalni termin koji su razvili migranti i izbeglice kako bi imenovali pokušaj prelaska granice; kada se neka osoba kreće napred-nazad između granica, izbegavajući graničare, zaštitne ograde itd. kao da je u igri.*² Ovaj termin postao je prihvaćen i među pružaocima usluga koji direktno ili indirektno rade sa grupama pristiglim zapadno-balkanskom rutom.

Na vrhuncu evropske izbegličke krize 2015. godine, gej se sastojao od pružanja informacija, smernica i uputstava, što je često bilo nepotrebno jer je ruta bila „otvorena“; međutim,

¹ U leto 2019, 13% novopridošlih osoba su nepraćena i razdvojena deca. Centar za azil Krnjača (AC) i AC Sjenica pružili su sklonište mnogima od njih. S druge strane, odrasle migrantske grupe čine pretežno mladići, smešteni u Prihvatnom centru Obrenovac. Videti za više detalja: UNHCR data portal, <https://data2.unhcr.org/>.

² Vukasevic et. al. (2018). *Between Closed Borders*, Belgrade: Crisis Response and Policy Centre, str.16; Dragojevic et. al. (2019) *Between Closed Borders 2018*, Novi Sad: Humanitarian Center for Integration and Tolerance, str. 13. <http://crpc.rs/dokument/Between%20Closed%20Borders%20-%20WEB%2017%2007%202018.pdf>

krijumčari su nudili svoje usluge onima koji žele da stignu na odredište u Evropsku uniju (EU), zloupotrebljavajući nedostatak informacija, nesigurnost i ranjivost.

U tom periodu, kretanje je bilo brzo i gejmski se plaćao unapred putem *havala* sistema. *Havala* je neformalni sistem prenosa novčanih sredstava koji se od davnina koristio na Bliskom Istoku i u Južnoj Aziji. Havala je arapska reč koja označava „prenos“. *Može se definisati kao prenos novca bez kretanja novca.*³ Transfer novca vrši se na osnovu komunikacije između članova mreže *havaladara* ili havala brokera. Ukoliko je „X“ sin koji živi u Velikoj Britaniji i želi da pošalje novac svojoj porodici u Avganistan, to može da učini putem sistema havale, tako što će havaladaru u Velikoj Britaniji platiti gotovinom i poslati dogovorenu šifru rođaku u Avganistanu. Havaladar u Velikoj Britaniji će zatim naložiti drugom havaladaru u Avganistanu da, nakon davanja šifre, članu porodice obezbedi novac i isplati ekvivalentnu sumu u lokalnoj valuti. *Havala skoro da uopšte ne koristi neki od pregovaračkih alata... Havaladari vode neformalnu evidenciju pojedinačnih transakcija, kao i iznosa dugova prema različitim brokerima. Podmirivanje dugova među havaladarima može imati različite oblike, uključujući gotovinu, razmenu dobara, imovine, usluga ili čak transfer zaposlenih.*⁴

Krijumčarske mreže na zapadno-balkanskoj ruti u velikoj meri koriste ovaj sistem koji omogućava brz prenos sredstava koja ne mogu da se prate. U početku se celokupno putovanje ili gejmski od zemlje porekla do zemlje odredišta plaća havaladaru koji potvrđuje isplatu krijumčaru nakon što grupa uspešno pređe granicu u svakoj od zemalja na ruti. Kada je prelazak granice postao otežan, putovanje je postalo duže i skuplje. Plaća se po pređenoj granici. Tako na primer, umesto da se za putovanje od Avganistana do Francuske odjednom plati 7.000 evra, osoba bi prvo platila 2.000 evra za put do Istanbula. Iako su ovi novčani iznosi visoki posebno za zemlje poput Avganistana i Pakistana, čini se da su poverioci lako dostupni; krijumčari često nude zajmove, a mnogi migranti su spremni da prodaju sve što imaju kako bi krenuli na put. Većina osoba koje se neregularno kreću su u dugovima i pod pritiskom da taj dug vrte sa kamatom. Nudeći rešenja ljudima koji su u teškoj situaciji, krijumčari aktivno podstiču neregularno kretanje. Tokom poslednjih godina, legalna putovanja i redovne migracije na raspolaganju su malom procentu stanovništva u mnogim zemljama pogođenih migracijom, dok brojne zemlje neregularno kretanje takvih grupa vide kao bezbednosni rizik. Izolovanost tako velikih grupa stanovništva u nebezbednim i zemljama pogođenim siromaštvom, jedan je od glavnih uzroka neregularnih mešovitih migracija kroz Zapadni Balkan.

³ Jost, M. Patrick, Sandhu, Harjit Singh, The Hawala Alternative Remittances System and its Role in Money Laundering, Prepared by the Financial Crimes Enforcement Network in cooperation with INTERPOL/FOPAC, dostupno na: <https://www.treasury.gov/resource-center/terrorist-illicit-finance/Documents/FinCEN-Hawala-rpt.pdf>

⁴ What is Hawala? Definition and Meaning, Market Business News, available at: <https://marketbusinessnews.com/financial-glossary/hawala-definition-meaning/>

Sa zatvaranjem zapadno-balkanske rute, prelazak granica postaje sve teži, te se putovanje usporava i gejm traje dugo, često podrazumevajući godine nevidljivog života, rada i migracija. Usporavanje kretanja, bez značajnog poboljšanja statusa neregularnih migranata koji borave ili prolaze kroz zemlje na ruti, zajedno sa nasilnim kolektivnim proterivanjem (*push-backs*)⁵ na gotovo svim granicama, povećalo je rizike za sve one koji putuju na ovaj način.

• PREGLED PUTOVANJA – RAZLIČITE GRUPE •

Sledeći odeljak predstavlja kratak pregled kretanja svake od opisanih grupacija. Obuhvaćene su grupe većinom prisutne na zapadno-balkanskoj ruti, koje prolaze kroz Srbiju u pravcu ka EU, a potiču iz Avganistana, Pakistana, Iraka, Sirije i Somalije. Takođe, date su i kratke informacije o drugim grupacijama koje prolaze rutom. Opisi i iskustva na putu u potpunosti se zasnivaju na svedočenjima izbeglica /migranata, koja su podelili sa terenskim timovima CKPR-a.

AVGANISTAN I PAKISTAN

Većina osoba koja dolaze iz Avganistana govore paštunskim jezikom. Uglavnom se radi o muškoj nepraćenju i razdvojenoj deci i mladima. Takođe, prisutan je i manji procenat etničkih Hazara ili Tadžika koji govore persijski. Velika većina dece i mladih tvrdi da potiče iz izuzetno nebezbednih područja pod stalnim sukobima; da nemaju mogućnosti za obrazovanje, te da čak i kada im ne preta neposredna opasnost, u budućnosti jedino mogu da očekuju da ih regrutuju Talibani, vojska ili policija. Grupe koje dolaze iz Pakistana uglavnom pripadaju etničkoj grupi Paštuna, a mnogi od njih navode bezbednost i finansijske probleme kao razloge odlaska iz zemlje. Osobe koje stižu iz Pandžaba uglavnom potiču iz ruralnih područja. Većina dece i mladih u migraciji traži bolje životne uslove, dok drugi kao motiv puta navode krvnu osvetu nastalu usled sporova oko zemlje i drugih razloga. Takođe, postoji i znatan broj interno raseljenih lica iz oblasti Pandžab i Hajber Pahtunhva, koji su napustili svoje domove zbog vojnih operacija i graničnih sukoba.

Prema svedočenjima, jedan od najsmrtonosnijih gejmova odvija se na kopenoj granici između Irana i Pakistana, u provinciji Baludžistan, na grubom, stenovitom, planinskom i pustinjskom terenu. Smatra se najopasnijom granicom koju prelaze grupe izbeglica/migranata zbog iranske granične policije koja puca u vazduh bojevom municijom, pa povremeno zalutali metak može da izazove nečiju povredu ili smrt. Većina izbeglica/migranata spominje „planinu teškoće“ (*Koh-e-Mushkil*)⁵, koju opisuju kao veoma opasnu, neretko sa stazama koje vode po ivicama provalija gde mnogi gube i živote. Drugi ljudi pate od iscrpljenosti i zaostaju. Kako putovanje može da traje danima, mnogi umiru od gladi ili žeđi jer ne mogu da ponesu dovoljno zaliha.

⁵ U ovoj studiji, „proterivanje“ se odnosi na kolektivno proterivanje stranih državljana koji iregularno ulaze iz susednih zemalja u Srbiju. Vidi: Dragojevic et. al. (2019) *Between Closed Borders 2018*, Novi Sad: Humanitarian Center for Integration and Tolerance, str. 34. <http://crpc.rs/dokument/Between%20Closed%20Borders%202018%20WEB.pdf>

Zimi je područje pokriveno snegom i ledom, što dovodi do opasnih promrzlina i drugih zdravstvenih tegoba.

Prema nekim svedočenjima, lokalno stanovništvo često koristi svaku priliku da eksploatiše neregularne migrante, na primer prodajući im vodu i hranu po visokim cenama. Grupe pljačkaša su takođe veoma opasne na ovom području. Naoružani su noževima i pištoljima i neregularnim migrantima otimaju dragocenosti, gotovinu ili mobilne telefone. U ovoj oblasti se neretko dešavaju i otmice, a otmičari mogu da zadrže neku osobu sve dok porodica ne plati iznos za otkup.

Neregularni migranti takođe se suočavaju sa fizičkim nasiljem vodiča koji ih često tuku kako bi ih naterali da brže hodaju ili trče. Oni svedoče o putovanju u gepecima automobila prepunih ljudi, smeštenih ispod i na sedištima; kao i to da se jednim običnim automobilom ponekad prevozi i do 20 ljudi, da se putuje mnogo sati bez odmora, hrane i vode, što često dovodi do teških nesreća.

Mnogi navode da kada stignu u region Van u Turskoj, klijente⁶ zatvaraju u zabačene i izolovane kuće. To predstavlja vreme za naplatu. Neka nepraćena i razdvojena deca navode da su, iako je agent obećao „da će im pomoći da besplatno dođu do zemlje EU“, u Vanu otkrili da je to bila laž i da su njihove porodice ucenjene da plate putovanje. Klijenti se verbalno, fizički i često seksualno zlostavljaju dok se ne izvrše uplate. Krijumčari često porodicama svojih klijenata telefonom šalju video snimke nasilja. Video pozivi se obavljaju putem aplikacija na pametnim telefonima kako bi se članovima porodice pokazala patnja koju trpe njihovi najmiliji i kako bi se porodice primorale na isplatu. Neki dečaci navode da su primoravani da se pretvaraju da su devojke, da plešu za odrasle muškarce nakon čega su ih i seksualno eksploatisali. Ovaj tradicionalni štetni običaj poznat je pod nazivom *bacha bazi*.

Navedeni način plaćanja koristi se u svim zemljama na ruti, u svim kućama u kojima se klijenti drže do potvrde uplate. Retka su svedočenja da su agenti bili korektni u ophođenju sa klijentima. Većina migranata navodi da su agenti opasni i nasilni ljudi.

Kada se stigne do Istanbula, manji procenat ljudi iz grupe ostaje u smeštaju koji obezbeđuju krijumčari sa ograničenom slobodom kretanja, dok je većina prepuštena sama sebi. U Turskoj se neregularni migranti prvenstveno zapošljavaju u tekstilnoj industriji i fabrikama obuće. Migranti rade do 12 sati dnevno za prosečnu platu od 150 do 200 evra mesečno, od koje se obično oduzimaju troškovi smeštaja i hrane.

Budući da je nakon zatvaranja granica i povećanih mera bezbednosti putovanje postalo preskupo, teško je da se završi odjednom, već se sada ono odvija u fazama. Plaća se gejm do Turske, a od ove zemlje pa nadalje svaka granica se plaća posebno. Zato neki ljudi ostaju

⁶ Osoba koje je platila usluge krijumčara.

u Turskoj nekoliko meseci, a drugi nekoliko godina. Neregularni radnici migranti uglavnom ne napuštaju poslove i područja koja zadovoljavaju neke od njihovih osnovnih potreba. Iako je posao u Turskoj težak, a plate male, kako navode, na ovaj način većina ljudi uspeva da uštedi i pošalje novac kući, da vrati dug nastao tokom prve faze putovanja, kao i da uštedi za troškove budućeg putovanja. Većina živi u neizvesnosti i nema unapred definisane planove.

Prema svedočenjima, neki od faktora koji prouzrokuju dalje kretanje mogu biti smanjenje zarade, policijske racije, pritvor i deportacije, ali mnogi ne nastavljaju put dok nisu primorani na to. Stavovi lokalnog stanovništva takođe su važan faktor, a zemlje u kojima postoji opšte neprijateljstvo i/ili vigilantne grupe sa ksenofobičnom ideologijom manje su privlačne za neregularne radnike migrante. Iz tog razloga, Turska je među migrantima bila popularnija od Grčke, sve dok u Istanbulu nisu započele policijske racije. Takođe, razlikuje se i vrsta dostupnog posla. Turska uglavnom nudi više poslova u fabrikama nego Grčka, dok je grčko tržište rada za neregularne radnike migrante koncentrisano na selu. Branje voća i drugi poslovi na farmama donose manje prihoda, a kontrolišu ih posrednici, takođe neregularni migranti, koji često eksploatišu radnike i zadržavaju zarade za sebe.

Drugi faktor su odnosi između različitih zajednica neregularnih radnika migranata. Prema svedočenjima, u Istanbulu su zajednice Kurda, Arapa, Avganistanaca i Pakistanaca podeljene i često između sebe vode nasilne borbe. Žrtve često tvrde da nemaju pristup pravdi i pravnim sredstvima. Takođe, nedavno su turske vlasti kolektivno proterale grupe Avganistanaca i Pakistanaca bez dokumenata u opasna područja u Siriji, odakle su mnogi kidnapovani radi otkupa, te su morali da plaćaju krijumčarima da bi se vratili u Tursku.

Kopneni put od Turske do Bugarske je brži i manje opasan od morskog puta od Turske do Grčke. Međutim, za razliku od Grčke, na bugarskoj granici pojačano je prisustvo policije, a prema svedočenjima, kolektivna proterivanja su nasilnija. Bugarska ruta se izbegava i zbog straha od primenjivanja Dablinskog sporazuma, uslova u centrima za smeštaj izbeglica i migranata i neprijateljski nastrojenog lokalnog stanovništva.

Mnoga nepraćena i razdvojena deca žale se na loše uslove u grčkim centrima što ih navodi da izbegavaju organe vlasti. Sa druge strane, dok neregularni migranti u Turskoj imaju veoma težak pristup i skupu zdravstvenu zaštitu u hitnim situacijama, u Grčkoj su uslovi bolji.

Severna Makedonija se prelazi najviše u roku od deset dana. Prema svedočenjima, putovanje iz Bugarske i Severne Makedonije je opasno, što za većinu ljudi podrazumeva danonoćno pešačenje, uz vrlo malo hrane i vode.

Iako neregularni migranti prijavljuju nasilje severno-makedonskih i srpskih vlasti, takvi navodi su retki, a nasilje nije sistematično i ne može se uporediti ni po stepenu ni po vrsti sa onim koje na ruti sprovode druge države.

Od zatvaranja granica, Srbija i Bosna i Hercegovina⁷ postale su tačke iz kojih nekoliko hiljada ljudi pokušava da pređe granicu i uđe u EU, suočavajući se sa nasilnim i ponižavajućim kolektivnim proterivanjima na svim EU granicama. Neki od primera takvog nasilja uključuju premlaćivanje pendrecima, upotrebu elektošokera, uklanjanje odeće, prisiljavanje na višečasovno čučanje, huškanje pasa, verbalno zlostavljanje i nasilno polivanje alkoholom pripadnika islamske veroispovesti. Doživljavanje takvog nasilja kod žrtava može da dovede do ozbiljnih mentalnih smetnji. Takođe, proterivanja koja se dešavaju noću mogu da uzrokuju nesreće, poput udara voza, povreda od padova i slično.

SIRIJA, IRAK (KURDISTAN)

Počev od 2015. godine, postalo je sve teže i skuplje da se pređe turska granica sa iračkim Kurdistanom i Sirijom. Odlazak iz Sirije podrazumeva prolazak kroz opasna područja uz pomoć krijumčara. Sa prvim sukobima u Siriji, većina sirijskih izbeglica naseljava se u Jordanu, Turskoj i Libanu. Među izbeglicama su i Palestinci koji su se prethodno naselili u Siriji.

Broj sirijskih izbeglica koje su krenule u zemlje EU dok je ruta bila otvorena, bio je relativno mali u poređenju sa onima koji su boravili u okolnim zemljama. Nakon sporazuma između Evropske unije i Turske 2016. godine, veliki broj Sirijaca je ostao u Turskoj i Grčkoj iščekujući okončanje različitih procedura u vezi sa njihovim boravkom u ovoj zemlji. Mali procenat sirijskih izbeglica nastavio je da se neregularno kreće većinom preko Severne Makedonije, Albanije, Crne Gore i Bosne do Evropske unije, kao i rutama koje vode preko Severne Makedonije i Srbije do Bosne, ali i od Srbije do granica EU. Takođe mnoge sirijske izbeglice su avionom otputovale iz Grčke uz pomoć važećih putnih dokumenata koje su, kako navode, nabavile od građana EU ili međunarodno priznatih izbeglica, a koje su obezbedili krijumčari.

Zbog uslova u naseljima i centrima za smeštaj, mnoge sirijske izbeglice u Jordanu, Libanu, Turskoj i Grčkoj suočavaju se sa diskriminacijom na tržištu rada. Prema svedočenjima, u Libanu za isti posao izbeglice, bez obzira na njihov pravni status, zarađuju manje od lokalnog stanovništva. Libanske agencije takođe regrutuju radnike iz Sirije za legalne poslove u Libanu, doduše pod lošijim uslovima rada i pravima radnika, kao i obično manje vrednim društvenim statusom od ostalih radnika. Lokalno stanovništvo ih doživljava kao konkurenciju u malim preduzećima, što dovodi do neprijateljstava i loših odnosa među zajednicama. Kako bi preživele, u Turskoj su obično čitave porodice, uključujući i malu decu, primorane da rade više časova u teškim uslovima za niske dnevnice. Poslodavci ih veoma često eksploatišu i maltretiraju, što ne mogu da prijave zbog neregularne situacije u kojoj se nalaze. Mnoge izbeglice navode da nisu mogle da zarade za život, te da su morale da se presele izvan zona koje su im dodelile turske vlasti, čime su istovremeno postale i neregularne. Zdravstvena zaštita u Turskoj je uglavnom nedostupna migrantima ukoliko ne mogu da je priušte, a mnoge sirijske izbeglice za koje je utvrđeno da borave u nedozvoljenim oblastima proterane su u sukobima ugrožena područja u Siriji.

⁷ U daljem tekstu koristi se termin Bosna.

Razdvajanje članova porodice neretko se javlja tokom neregularnog kretanja. Porodice nemaju dovoljno sredstava da svi njihovi članovi putuju zajedno, a razdvajanje može nastati i slučajno, prilikom prelaska granice ili zato što krijumčari organizuju prevoz u različitim vozilima. Neke porodice, vođene zabludama i netačnim informacijama u vezi sa procedurama spajanja porodice u EU, odlučuju se da prvo pošalju svoju decu na put u nadi da će se kasnije ujediniti. Tokom krize 2015. godine, mnoge porodice navode da su ih prevarili krijumčari koji su uzeli velike sume novca za putovanje kamionom koji ih nije odvezao do dogovorenog odredišta (Nemačke na primer), već do neke od zemalja na ruti, poput Srbije.

Tokom ove faze putovanja, mnogi koriste pakistanske ili avganistanske krijumčare koji drže rutu. Ljudi određene etničke pripadnosti obično radije koriste svoje krijumčare zbog pitanja poverenja i jezika, međutim putovanje se ne može uvek završiti bez oslanjanja na krijumčare drugih etničkih pripadnosti. Sirijci takođe navode da su u takozvanoj „sigurnoj kući“ (kući koju krijumčari koriste da bi držali klijente pre nego što nastave dalje) smeštenoj u Severnoj Makedoniji u blizini srpske granice, pretrpeli nasilje, uključujući fizičko i seksualno zlostavljanje.

Porodice iz Sirije koje su se neregularno kretale ka Evropskoj uniji, čiji su članovi porodica, često mala deca, bili ozbiljno bolesni, suočavale su se sa rizikom od smrti ili pogoršanja bolesti tokom puta jer terapija nije bila dostupna u zemljama na ruti. Trudnice koje su ilegalno prelazile granicu vrlo često su morale da se suoče sa fizičkim poteškoćama koje mogu da dovedu do gubitka života beba i majki.

Samohrane majke ili neudate žene i devojke koje putuju same suočavaju se sa rizikom od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja (SRZN)⁸. Neke žene i devojke navele su da su ih krijumčari seksualno eksploatisali i da su tvrdili da na ovaj način (pružanjem seksualnih usluga) mogu da otplate cenu puta.

Kako se struktura grupa iz Sirije koje su se ilegalno kreću uglavnom sastoji od porodica, kolektivno proterivanje za njih je bilo mnogo rizičnije nego za neoženjene muškarce u migraciji. Često pogranična područja naseljavaju i bande za koje je poznato da pljačkaju i otimaju i traže otkup za one koji su proterani preko granice.

Iz Iraka uglavnom dolaze Kurdi iz iračkog Kurdistana. Oni odlaze zbog pogoršanja ekonomskih uslova i bezbednosnih rizika. Mogu da podnesu zahtev za vizu za Tursku, ali proces traje veoma dugo i mnogi ne žele toliko da čekaju. Kada se radi o ljudima koji pokušavaju da pobjegnu od progona, dugo pribavljanje viza nije moguće, zbog čega se oni odlučuju na neregularni ulazak u Tursku.

⁸ SRZN ili seksualno i rodno zasnovano nasilje definisano je kao „svako delo koje je počinjeno protiv volje osobe i zasnovano je na rodnim normama i nejednakom odnosu moći“, uključujući fizičko, emocionalno ili psihološko i seksualno nasilje, i uskraćivanje resursa ili pristupa uslugama. UNHCR Emergency Handbook, dostupno na: <https://emergency.unhcr.org/entry/60283/sexual-and-gender-based-violence-sgbv-prevention-and-response>

Kurdi često imaju mnogobrojne porodice, te obično prodaju svu svoju imovinu kako bi prikupili sredstva za veoma skupo putovanje. Rešenje kojem pribegavaju je prodaja nekretnina koje poseduju i plaćanje „*garantovanog gejma*“ (kako bi osigurali uspeh u pokušaju prelaska granice) unapred, sve do zemlje odredišta, umesto da se putuje u fazama. Zbog toga se Kurdi retko duže zadržavaju u zemljama na ruti ili rade tokom putovanja. Izbegavaju kontakt sa organima vlasti i imaju dogovor o smeštaju sa krijumčarima, odnosno uglavnom odlučuju da ostanu nevidljivi. Gotovo uvek koriste isključivo kurdske krijumčare, a njihova glavna destinacija od 2015. do danas ostaje Nemačka.

Kurdi uglavnom očekuju da rade u zemlji odredišta i oslanjaju se na svoju zajednicu koja tu živi. To mnogima omogućava da neregularno borave u zemlji, pa čak i rade duži vremenski period.

Poput ostalih grupa koje se uglavnom sastoje od porodica, neregularnim kretanjem rizikuju izlaganje tradicionalnim štetnim običajima i drugim kršenjima ljudskih prava koje sprovode krijumčari, zatim članovi njihovih porodica ili zajednice (kao što su prisilni brakovi, dečji brakovi, dečji rad i slično).

SOMALIJA

Putovanje iz Somalije za neregularne migrante može imati različite oblike. Novopridošle grupe čine pojedinci - muškarci i žene koji putuju sami, a među njima se mogu naći i nepračena i razdvojena deca. Primećeno je da se uglavnom radi o mladim ženama i devojkama, koje obično odlaze od kuće da rade kako bi izdržavale svoje porodice ili su pobile iz prisilnih brakova sa pripadnicima ekstremističkih grupa koje su u sukobu sa vlastima. Mnoge tvrde da imaju prethodno radno iskustvo koje su stekle u sektoru usluga u arapskim zemljama, poput Saudijske Arabije. Žene koje nađu zaposlenje u Saudijskoj Arabiji, uglavnom putuju avionom, nakon što dobiju radnu vizu koja važi do godinu dana. Ukoliko prekorače dozvoljeni vremenski period, često navode da im je za to vreme sloboda kretanja ozbiljno ograničena, da rade teške poslove i često se suočavaju sa SRZN i drugim oblicima nasilja. Plaše se da napuste kuću jer ih to potencijalno dovodi do susreta sa organima vlasti, a zatim i dugotrajnih zatvorskih kazni i deportacije. Mnoge radnice se vraćaju u Somaliju nakon isteka radne vize.

Mnoge žene koje imaju ovakvo radno iskustvo započinju put ka zemljama EU da bi pronašle posao. U razgovorima ne spominju konkretan posao koji ih čeka i retko govore o zlostavljanju koje su potencijalno preživjele. Do Evrope se kreću morem ili kopnom. Neke imaju dovoljno novčanih sredstava i kontakata da obezbede vizu za Tursku. One koje nemaju dovoljno novca, putuju kopnom preko Egipta, Jordana, Iraka i Turske. Ovo putovanje je veoma teško i traje dugo. Podrazumeva mnogo pešačenja i može da traje i preko godinu ili više dana. Morska ruta kojom se kreću prostire se od Somalije do Jemena, a zatim do Egipta.

Kada stignu do Turske, njihov dalji put ka EU vodi ih kroz Grčku, Severnu Makedoniju i Srbiju, neretko sa novim krijumčarima. Sa druge strane, vrlo su tajnovite oko detalja svog putovanja i nemaju mnogo kontakta sa drugim zajednicama ilegalnih migranata.

Kada se radi o somalijskim ženama i devojkama, često se procenjuje visok stepen rizika od eksploatacije i trgovine ljudima, međutim zbog njihove tajnovitosti i nespremnosti da potraže pomoć, vrlo je teško identifikovati takve slučajeve. Ove žene i devojke skoro nikada ne pokušavaju da potraže međunarodnu zaštitu u zemljama na ruti i ostaju fokusirane na konačna odredišta, kao što su Nemačka i Švedska.

MAROKO I ALŽIR

Grupe iz Maroka i Alžira koje dolaze zapadno-balkanskom rutom uglavnom čine mladi, neoženjeni muškarci i mladići, uključujući mali broj nepraćene i razdvojene dece. Kako su neki od ovih mladih ljudi problematični, ove grupe su predmet generalizacija i stigmatizacija, što može da preraste u ozbiljnu diskriminaciju svih koji dolaze iz Maroka i Alžira, uključujući i osobe kojima je potrebna međunarodna zaštita. Mlade koji su tokom detinjstva napušteni od strane roditelja i staratelja i imaju istoriju maloletničke delinkvencije i zatvorskih kazni, često doživljavaju kao problematične.

Slično ostalim grupama koje putuju iz Afrike, većina Marokanaca morem dolazi do Francuske i Italije. Često putuju legalno u Tursku, a zatim putne isprave šalju kući, pre nego što nastave put ka EU. Putuju kroz Severnu Makedoniju, kao i iz Albanije u Srbiju ili Bosnu. Neki od njih putuju avionom iz Grčke u EU sa putnim ispravama koje su im obezbedili krijumčari.

EGIPAT

Donedavno su radnici migranti iz Egipta putovali u arapske zemlje, poput Ujedinjenih Arapskih Emirata, preko agencija koje angažuju radnike za sumu od približno 1.000 EUR i obezbeđuju radne dozvole i vize. Međutim, po dolasku, ovi migranti navode da rade u veoma teškim uslovima i uprkos činjenici da rade legalno, praktično nemaju nikakva radnička prava i svoj položaj opisuju kao „robovski“. Nedavno su se ekonomski uslovi u Egiptu pogoršali i trend je počeo da se menja, pa migranti koji nameravaju da rade u inostranstvu kreću ka zemljama EU, posebno Italiji i Francuskoj. Grupe koje dolaze iz Egipta ne mogu da se nadaju legalnom putovanju, jer to zahteva ispunjavanje strogih zahteva za vizu. Porast ovakvog ograničenja kretanja, naročito u vreme kada rastuće siromaštvo dovodi do migracije ljudi, dovodi i do povećanja neregularnog kretanja. Uglavnom migriraju mladi, neoženjeni muškarci, uključujući i manji procenat nepraćene i razdvojenje dece. Dok su ranije putovali pomorskom rutom do Italije ili Turske, sada im je teško da koriste brodove zbog pojačane granične kontrole u Aleksandriji. Egipćani mogu legalno da uđu u Tursku, ali to nije moguće za sve građane. Od Turske nadalje prema Grčkoj kreću se morem ili kopnom, često radeći u Turskoj pre nego što nastave put.

ERITREJA

Stanovništvo koje stiže iz Eritreje svedoči o surovim i teškim životnim uslovima u toj zemlji. Oni navode da se muškarci i žene regrutuju u odbrambene snage Eritreje, gde vojni rok traje od 18 do 50 godina i podrazumeva razne vrste poslova, uprkos tome što organizacije za ljudska prava protestuju protiv takve politike. Legalno putovanje van zemlje je većini ljudi vrlo komplikovano zbog zahteva za vizu. Ekonomski uslovi su veoma teški. Nemaju pristup društvenim mrežama. Većina koja dolazi su neoženjeni mladići, ali takođe i mali procenat neudatih žena. Putuju u kulturološki bliski Sudan gde su prisutni već mnogi od njihovih sunarodnika. Većinom sa sobom nose originalne dokumente, što im olakšava dokazivanje identiteta prilikom traženja međunarodne zaštite koju mnogi od njih i dobijaju. Iz Sudana zatim idu do Turske, a od Turske nadalje, Eritrejci putuju poput ostalih na zapadno-balkanskoj ruti, te se kreću kroz Grčku i Severnu Makedoniju.

BANGLADEŠ

Stanovništvo koje dolazi iz Bangladeša uglavnom čine mladi muškarci, većinom studenti, kao i mnogi koji su ranije bili legalni ili ilegalni radnici migranti u zemljama kao što je Dubai. Većina navodi da žive siromašno i da žele bolje prihode. Neki takođe kao razlog odlaska navode i zlostavljanje i zatvaranje kao represivnu meru prema osobama povezanim sa opozicionim političkim strankama. Grupe obično potiču iz manjih gradskih područja ili seoskih sredina. Procenat nepraćene i razdvojene dece veoma je mali. Iz Bangladeša grupe često stižu morskim putem u Karači u Pakistanu ili do obale Balučistana, pa preko Irana nastavljaju put kao i Avganistanci i Pakistanci, prelazeći iransko-tursku granicu i pokušavajući da stignu u Italiju i Francusku.

IRAN

Pri neregularnom kretanju, populacija ljudi iz Irana predstavlja vrlo specifičan slučaj. Za razliku od ostalih zemalja iz kojih dolaze izbeglice i migranti, Iran je generalno daleko razvijeniji. Takođe, Iranci su postali uočljiviji na zapadno-balkanskoj ruti nakon što su Srbija i Iran nakratko ukinuli vizna ograničenja. Pre toga, rutom su se kretali uglavnom iranski Kurdi ili Iranci koji su prethodno dobili zaštitu u Turskoj, kojom nisu bili zadovoljni. Nakon ukidanja viznih ograničenja 2017. godine, Srbija beleži priliv grupa iz Irana, uključujući porodice, žene koje putuju same, samohrane majke, neoženjene muškarce i nepraćenu i radvojenu decu. Većina njih navodi da je napustila zemlju zbog represije u društvu. To su uglavnom imućni ljudi više srednje klase sa dobrim obrazovanjem i profesionalnim iskustvom. Među njima je i značajan broj LGBTI+ osoba, preobraćenika u hrišćanstvo, žena sa decom koje ne mogu da se razvedu, žena koje su preživele SRZN i umetnika koji su proganjani jer su se slobodno izražavali. Drugi jednostavno žele da se pridruže članovima proširenih porodica koje već žive u zemljama EU. Takođe, među svedočenjima je bilo i nekoliko slučajeva osoba zavisnih od različitih nedozvoljenih supstanci koje su porodice napustile.

Iranci u Srbiju stižu vazdušnim putem i uglavnom borave u privatno ugovorenom smeštaju. Postaju neregularni migranti nakon što im se završi legalno odobreni period boravka u Srbiji i dok pokušavaju da ilegalno pređu granicu sa EU. Iranci generalno imaju manje iskustva sa neregularnim kretanjem i krijumčarima, pa često unapred plaćaju celo putovanje, a krijumčari ne mogu da ispune obećanje i odvedu ih u EU. Takođe, kao i kod drugih grupacija na ruti, opisano je nekoliko slučajeva pljačke, otmica i prevara od strane krijumčara.

Iranci uglavnom ne žele da traže međunarodnu zaštitu u Srbiji, a ukoliko ne mogu da naštave put do EU, vraćaju se u Iran. Među onima koji ostaju, neki su tražili azil u Srbiji, a drugi duži vremenski period borave u prihvatnim centrima bez pokretanja postupka azila i istovremeno rade „na crno“ u nadi da će u nekom trenutku otići u Nemačku, Francusku, Veliku Britaniju... U periodu kada su mogli legalno da putuju i borave u Srbiji, Iranci većinom nisu bili izloženi rizicima u meri u kojoj su to bile druge grupe na ruti, ali onog trenutka kada gube pravni status, dokumenta i finansijska sredstva, njihova ranjivost prema ovim rizicima raste, stoga mnogi prijavljuju da su ih krijumčari prevarili i/ili zlostavljali.

*

Bez obzira odakle potiče izvesna grupa ljudi, uglavnom se svi suočavaju sa istim rizicima tokom gejma. Na prirodu i stepen rizika mogu da utiču faktori kao što su prethodno iskustvo, znanje i informacije, lični resursi i lične okolnosti. Utisak da neregularni migranti raspolazu velikim novčanim sredstvima tokom putovanja krajnje je netačan. Čitavo putovanje često se plaća pozajmljenim novcem koji stvara sve veći dug koji se vraća uz kamate. Primećuje se i da su mnogi pojedinci iz izbegličke/migrantske populacije smešteni u različitim centrima u Srbiji, kao i oni koji borave na privatnim adresama, bez obzira na njihov pravni status, u Srbiji kako bi zaradili potreban novac ili uštedeli dovoljno za dalje troškove puta ka EU.

Bez obzira da li neregularni migranti imaju opravdan razlog da traže međunarodnu zaštitu ili je motiv njihovog kretanja unapređenje kvaliteta života, većina njih na kraju postanu radnici, što se odražava i na globalnom nivou – *“90% ukupne međunarodne migrantske populacije je ekonomski aktivno; 40% od 21 miliona prisilnih radnika su radnici migranti”*.

Naredna poglavlja predstavljaju doživljaje putovanja, percepciju rizika neregularnog kretanja, iskustva i probleme koje su identifikovali ispitanici.

---

⁹ The ILO and the protection of migrant workers in situations of irregular work, Lund University, dostupno na: [https://www.jur.lu.se/WEB.nsf/\(MenuItemByDocId\)/ID5180274E559537E2C1257D630025EFC7/\\$FILE/JUFN20%20The%20ILO%20and%20protection%20of%20migrant%20workers.pdf](https://www.jur.lu.se/WEB.nsf/(MenuItemByDocId)/ID5180274E559537E2C1257D630025EFC7/$FILE/JUFN20%20The%20ILO%20and%20protection%20of%20migrant%20workers.pdf)

• FOKUS GRUPE •

METODOLOGIJA

Kako bi se utvrdilo osnovno znanje dece i mladih o neregularnom kretanju vođeni su razgovori u fokus grupama (FG). Fokus grupe su organizovane u državnim prihvatnim i centrima za azil (AC), kao i u prihvatilištima i smeštajima za nepraćenu i razdvojenu decu izbeglice/migrante u Srbiji. Tokom avgusta i septembra 2019. godine, posećeno je ukupno šest lokacija - AC Sjenica (FG1.1-FG1.2), Loznica - Kuća spasa¹⁰ (FG2.1-FG2.2) i četiri lokacije u Beogradu - Zavod za vaspitanje dece i omladine u Vodovodskoj ulici (FG3.1-FG3.3), Integraciona kuća Pedro Arupe¹¹ (FG4.1-FG4.3), AC Krnjača (FG5.1-FG5.5) i Prihvatni centar Obrenovac (FG6.1-FG6.4).

Kako bi šest fokus grupa bilo prilagođeno različitim jezicima učesnika, svaka od njih je podeljena u manje grupe (što ukupno čini 19 mini grupa sa 5 učesnika u proseku). Učestvovalo je ukupno 90 ispitanika.

Učesnici su izabrani na osnovu starosti i životnog iskustva. Ovo istraživanje bilo je usmereno na nepraćenu i razdvojenu decu i mlade migrante do 25 godina starosti. Samo je jedna devojka učestvovala u fokus grupama, dok su ostali učesnici bili dečaci i mladići. Najmlađi učesnik bio je desetogodišnji dečak, dok je prosečna starost učesnika 18 godina. Teme o kojima se razgovaralo odnosile su se na brojne rizike neregularnog kretanja.

KLJUČNI REZULTATI

Dezinformacije i odluke zasnovane na nepotpunim informacijama

Učesnici napuštaju svoje matične zemlje bežeći od „rata“, „sukoba“, „raznih vrsta nasilja“ i različitih problema, ali takođe u potrazi za boljom budućnošću, „sa više mogućnosti“, kao i da bi podržali svoju porodicu. U pripremi putovanja, većina učesnika tvrdi da je njihova porodica (obično „otac“, „stariji brat“ ili „ujak“) kontaktirala „agenta“. S druge strane, deo učesnika navodi da su putovanje organizovali sami.

Odluka o putovanju nije zasnovana na adekvatnim informacijama. Učesnici se oslanjaju na (dez)informacije koje dobijaju od krijumčara ili ličnih kontakata. Krijumčari često pružaju lažne informacije o očekivanoj dužini i načinu putovanja. Tako su mnogi učesnici krenuli na putovanje na osnovu malo ili nimalo informacija, „nadajući se najboljem“ i zato što „nisu imali drugi izbor osim da odu“. Kada su shvatili da je teže nego što su zamišljali, odlučili su da ipak nastave put. Neki učesnici navode da su znali da je putovanje opasno, ali nisu shvatali razmere poteškoća i rizika.

¹⁰ Kojom upravlja *BorderFree* Srbija.

¹¹ Kojom upravlja *Jesuit Refugee Service*.

Samo nekoliko učesnika navodi da je bilo svesno rizika, ali „nije im preostalo ništa drugo nego da se suoče sa njima“.

Znao sam vrlo malo detalja. Morao sam da poverujem krijumčaru ili ljudima koji su ranije krenuli na putovanje i koji su svojim porodicama i prijateljima opisali muke na putu. Dakle, moglo bi se reći da smo imali uopštena saznanja o tome šta se događa (tokom putovanja), ali odlučili smo da ne verujemo pričama, jer nismo imali drugu mogućnost osim da napustimo svoje domove (Sjenica, FG1.1).

Nisam znao ništa o putovanju, zemlji odredišta, koliko će dugo trajati putovanje i koliko će biti teško (Sjenica, FG1.1).

Nisam imao mnogo informacija; kada sam krenuo na put, rečeno mi je da je lako doći do Evrope. Ali informacije koje sam dobio kad sam bio u Iranu nisu bile tako dobre (Beograd, FG3.2).

Znao sam da će putovanje biti teško i opasno. Iako je krijumčar rekao da će ovo biti lako putovanje, da ću svuda imati hranu i vodu i da ću pešačiti samo sat-dva, ispalo je potpuno drugačije, jer sam mnogo pešačio i veoma često bio gladan i žedan (Beograd, FG6.3).

Finansijski gubici (dug)

Finansijski gubici i dug predstavljaju još jednu temu koja je zanimala učesnike fokus grupa. Finansijski gubici nastaju jer se novac pozajmljuje kako bi se pokrili troškovi puta i/ili se prodaje celokupna imovina i ulaže u putovanje. Takva investicija/dug vrši pritisak na nepračenu i razdvojenu decu i mlade da nastave putovanje i stignu na odredište, istovremeno ih izlažući različitim oblicima eksploatacije i/ili trgovine ljudima i drugim rizicima.

Rezultati istraživanja pokazuju da su članovi porodice (obično – „roditelji“, „brat“, „ujaci“) na sebe preuzeli da plate troškove putovanja. S druge strane, neki učesnici su sami prikupili potreban iznos. U većini slučajeva, i učesnici i njihove porodice su „prodali neku zemlju“, „lične stvari, uključujući nakit“ i/ili pozajmili novac kako bi njihovi rođaci ili oni sami započeli putovanje ili nastavili putovanje od jedne do druge tačke. Oni koji znaju tačan iznos svog trenutnog duga navode da se on kreće između 1.000 do 10.000 EUR.

Ne mogu tačno da kažem jer je moja porodica pozajmila novac s kamatama. Dug raste iz dana u dan; do sada je sigurno blizu 10.000 € (Sjenica, FG1.2).

Moja porodica je prodala neku zemlju u Avganistanu (Sjenica, FG1.2).

Moj brat je prodao auto i uzeo kredit (Beograd, FG5.4).

Pozajmio sam nešto novca za finansiranje putovanja, ali ga je moja porodica vratila. Sad ću morati da pozajmim još novca da bih nastavio dalje... (Beograd, FG5.1).

Prekid kontakta sa porodicom

Ljudi koji putuju zapadno-balkanskom rutom na putovanje kreću sami, sa rođacima i/ili prijateljima. Neki od učesnika pronađu prijatelje tokom putovanja. Učesnici navode da su bili odsutni od kuće u razmaku od nekoliko nedelja do četiri ili pet godina, u nekim slučajevima i duže. Neki tinejdžeri su se još kao mala deca razdvojili od porodice i krenuli na put. Takođe, odvajanje od grupe sa kojom se putuje jedna je od opasnosti sa kojom se učesnici susreću.

Putovanje sam započeo sa odraslim rođakom, ali on je poginuo u autobuskoj nesreći na putu između Pakistana i Irana. Tada je umrlo skoro 50 ljudi. Bio sam među deset ljudi koji su preživeli. Posle toga sam put nastavio sam (Beograd, FG3.2).

Započeo sam putovanje sa starijim bratom, ali razdvojili smo se pokušavajući da pređemo iz Turske u Grčku (Beograd, FG5.5).

Dalje, s obzirom na to da krijumčari organizuju grupe koje putuju, u većini slučajeva, učesnici se ne mogu u potpunosti osloniti na grupnu podršku i često su izloženi rizičnim situacijama.

Nisam poznavao nikoga u grupi... Kad su ljudi etnički različiti, međusobno se sukobljavaju. U grupi je bilo još ljudi koji govore farsi, koji su me maltretirali i nisu želeli da dele hranu i vodu sa mnom. Tokom prvog prelaska granice bio sam sa rođakom u grupi, ali smo deportovani. Sledeći put sam bio sam. Moji roditelji to nisu znali (Loznica, FG2.1).

Još jedan razlog zašto se učesnici ne mogu osloniti na podršku grupe jeste taj što se grupe često menjaju tokom putovanja. Mnogima se to događa na skoro svakoj granici i sa gotovo svakim pokušajem prelaska iste. Obično su krijumčari zaduženi za formiranje grupa.

U svakoj zemlji, za svaki gejm, formirana je nova grupa (Loznica, FG2.1).

¹² Učesnik misli na pripadnike različitih etničkih grupa iz Avganistana koji govore persijskim jezikom. On govori pašunskim jezikom i pripada etničkoj grupi Paštuna iz iste zemlje.

Krijumčar je menjao grupu na svakoj granici, a ja sam u Srbiju stigao samo sa jednom osobom sa kojom sam započeo putovanje (Sjenica, FG1.1).

Mnogi učesnici fokus grupa su proveli godine u različitim zemljama, uglavnom u Turskoj i Grčkoj, pre nego što su nastavili put ka severu.

Prvi pokušaj putovanja trajao je oko šest i po meseci, a zatim sam deportovan nazad u Avganistan. Odmorio sam se otprilike sedam meseci, a ovo mi je drugi pokušaj i na putu sam blizu četiri meseca (Loznica, FG2.2).

Ako sve uračunate, prošlo je skoro šest godina ... Moje prvo putovanje trajalo je četiri meseca. Stigli smo u Austriju, gde smo se moja dva brata i ja prijavili za azil. Proveo sam četiri godine u Austriji, tamo sam se školovao, ali nažalost moj slučaj je odbačen i nisam dobio azil. Deportovan sam avionom u Avganistan i nedugo zatim krenuo sam na drugo putovanje koje traje već sedam meseci (Beograd, FG5.5).

Gubitak ličnih dokumenata i pravna nevidljivost

Iako neki od učesnika nikada nisu posedovali lična dokumenta, mnogi od njih navode da su im ostala kod kuće i da su putovali bez njih iz „straha od deportacije“, „straha da će ih izgubiti“ ili zato što ih „ne smatraju važnim“.

Takođe, većina učesnika izjavljuje da nije dobila nijedan zvaničan papir u zemljama kroz koje su prolazili. Nekima su izdata dokumenta u Turskoj ili Grčkoj, ali su iz različitih razloga želeli da nastave putovanje bez validnih isprava. Mnogima je prvi dokument onaj koji izdaje policija u Srbiji i kojim se evidentiraju kao potencijalni tražioci azila.

Mogao sam da se prijavim za dokumenta u Grčkoj, ali držali su me u kontejneru 45 dana. Na malom prostoru bilo je mnogo dece. Nisam želeo da ostanem u toj zemlji (Loznica, FG2.1).

Stanje pravne nevidljivosti i/ili strah od deportacije sprečili su mnoge učesnike da stupe u kontakt sa policijom zbog krivičnih dela i štete koje su pretrpeli, kao i da dobiju odgovarajuću pristup uslugama. Na pitanje da li su prijavili takve slučajeve, odgovori učesnika ukazali su na nepoverenje u organe vlasti.

Policajci su takođe lopovi (Loznica, FG2.1).

*Ne, jer je beskorisno. Niko ne reaguje (Loznica, FG2.1).
Prijavio sam, ali nije bilo reakcije (Sjenica, FG1.1).*

U Turskoj je opljačkan moj prijatelj. Lopovi su došli i sve odneli. Zatražio je pomoć od policije. Policija mu je rekla da ne može da mu pomogne jer nema dokaza i dokumenata. To je zato što smo ljudi gejma (Beograd, FG3.1).

Prijavio sam sve. Policija me je pitala zašto sam uopšte došao u njihovu zemlju (Sjenica, FG1.1).

Radna eksploatacija

Mnogi učesnici takođe moraju da rade tokom putovanja i vrate dug sa kamatom, da izdržavaju porodice kod kuće, pokriju sopstvene troškove i/ili da sakupe novac za sledeću etapu puta. Rad često podrazumeva i eksploataciju, s obzirom na to da se radi mnogo sati u teškim uslovima i za vrlo nisku platu. Učesnici spominju prekovremeni rad, obično u tekstilnoj i prehrambenoj industriji, građevinarstvu, reciklaži, sezonskim poslovima (branje voća) i slično.

Radio sam u Turskoj u fabrici hleba od podneva do 10 uveče (Loznica, FG2.1).

Bio sam zavarivač u Turskoj. Radio sam od 8 do 22 časa. Ostali su radili do 18 časova, ali mi (radnici-migranti) smo radili do 10 uveče. Radili smo sa metalom i pričvršćivali čelične stubove za pod. Niko nije bio plaćen za prekovremeni rad (Loznica, FG2.1).

Radio sam pet meseci u fabrici tekstila u Turskoj po 12 sati svakog dana. Vlasnik je bio jako loš. Tukao je radnike da bi ih naterao da brže rade (Beograd, FG5.1).

Što se tiče visine zarade, mnogi ispitanici nisu zadovoljni, ali kažu da im nije preostajalo ništa drugo nego da rade.

Plata nije bila dovoljna, ali bar sam uspeo da nešto uštedim kako bih stigao do Grčke (Sjenica, FG1.1).

Tekstilni radnik: U početku je plata bila dobra, a potom nisam dobio platu i napustio sam posao. Posle nekog vremena našao sam drugi posao, ali je bio slabo plaćen (Sjenica, FG1.2).

Još jedan tekstilni radnik: Ne, novac nije bio dovoljan ... takođe, nisu mi isplatili sve zarade (Beograd, FG6.3).

Pljačke i prisilno zadržavanje

Mnogi učesnici prijavljuju da su ih na putu opljačkale bande razbojnika ili lokalno stanovništvo. Prema učesnicima fokus grupa, pljačke su uobičajene i „očekivane“ na putu, posebno kada se spava napolju, a kao pljačku vide i kada im granična policija oduzima imovinu koju nose sa sobom.

Opljačkali su me lopovi u Iranu, a takođe hrvatska granična policija uzima sve (Loznica, FG2.1).

Da, u Turskoj i u Bugarskoj mi je policija uzela novac. Takođe, moj telefon su u Bugarskoj ukrali lokalni stanovnici (Beograd, FG3.2).

Neki učesnici fokus grupa navode da su ih krijumčari držali zaključane sve dok nije izvršena uplata, a neki su prijavili da su ih kriminalci oteli i tražili otkup. Mnogi imaju saznanja da su se ovakvi događaji desili „nekom drugom“.

Bio sam zaključan u Iranu 10 noći. Krijumčari su nam davali samo parče hleba dnevno (Beograd, FG5.4).

U Turskoj su me držali 5-6 noći, bez hrane, sve dok novac nije stigao (Beograd, FG5.4).

Kidnapovali su me na tursko-iranskoj granici kurdski kriminalci koji su delovali u tom području. Platilo sam 4.000 dolara da me puste (Sjenica, FG1.1).

Pritvor u neadekvatnim uslovima

Većina učesnika ne pravi razliku između lišavanja slobode kada ih krijumčari zadrže bez pristanka i kada ih policija pritvori zbog pokušaja neregularnog prelaska granice. Takođe, mnogi prijavljuju neadekvatne uslove u pritvoru, kao i procedure koje nisu mogli da razumeju.

Svaki put kad me je proterala bugarska policija, turska policija me je zadržavala tri dana, a jednom prilikom – mesec i po dana. Za to vreme su mi neprestano naređivali da potpišem papire za dobrovoljni povratak u zemlju porekla. Nisu mi uzeli otiske prstiju, niti izdali bilo kakav dokument. Nisam ovo prijavio... Čuo sam za slučajeve deportacije iz Turske u Siriju, kada su Arvanistanci deportovani u oklopnim vozilima (Sjenica, FG1.1).

Turska policija me je uhapsila u gejmu na graničnom prelazu sa Bugarskom. Hrana se u turskom zatvoru davala samo jednom u toku

dana. Bilo je i druge dece mojih godina. Tu sam zadržan 35 dana. Nije bilo lekara (Beograd, FG5.1).

Bio sam u Iranu 15 dana u zatvoru zbog ilegalnog prelaska granice. Tukli su nas svaki dan. Ujutru su nas budili polivajući vodu po nama (Loznica, FG2.1).

Verbalno, fizičko i seksualno nasilje

Učesnici navode da su ih nazivali pogrđnim imenima i vređali. Počinioci su uglavnom krijumčari („kada se prepirete sa njima“ ili „kada vam kažu šta treba da radite“), ali i granična policija tokom kolektivnog proterivanja, kao i lokalno stanovništvo.

Sad kad pomislim na to (verbalno nasilje), postalo mi je normalno. Više to ne primećujem... (Beograd, FG5.5).

U turskoj fabrici u kojoj sam radio, vozač me je vređao. Govorio je – smrdiš, pseto! Nisam imao ličnu kartu, pa sam to morao da podnosim (Beograd, FG3.1).

Mnogi su iskusili fizičko nasilje koje su izvršili krijumčari i/ili granična policija.

Skoro svuda gde sam išao bilo je nasilja. Bugarska, Turska... ranije sam bio izbeglica u Pakistanu, i tamo je bilo nasilja (Sjenica, FG1.1).

Tukle su nas bugarska, mađarska i hrvatska policija (Beograd, FG5.2).

Mnogo puta sam doživeo nasilje tokom putovanja. Policija me je tukla na svim granicama; pre nekoliko dana pretukla me je i hrvatska policija (Beograd, FG3.2).

Krijumčari su me tukli, a takođe i bugarska, hrvatska i mađarska policija (Beograd, FG5.2).

Zbog moguće ponovne traumatizacije, stigme, sramote i sličnih razloga, mali broj učesnika bio je spreman da razgovara o rodnom i seksualnom nasilju. Većina onih koji su mu svedočili ili su ga preživeli, rekli su da su rodno i seksualno nasilje uglavnom vršili krijumčari, ali postoje indicije da su počinioci i osobe iz grupe, a ponekad i granična policija.

Da, krijumčari i stariji migranti biraju mlade i lepe dečake (Beograd, FG3.2).

U Grčkoj su muškarci iz moje grupe bili primorani da skinu svoju odeću. Kako su u grupi bile žene, to je bilo vrlo ponižavajuće. Jedna devojka je u grudnjak sakrila mobilni telefon, a kad se oglasio, policajac ju je primorao da se skine. Kasnije tokom večeri, dva vidno pijana policajca povelu su sa sobom dve devojke (Sjenica, FG1.1).

To se dogodilo mnogo puta tokom putovanja, kada se grupa negde zaustavila radi odmora (Sjenica, FG1.2).

Video sam uzbečku devojku iz Arvanistana koja je putovala sama ... kako su je krijumčari na silu odveli u brda (Beograd, FG3.2).

Krijumčari napastvuju kada žele da iznude novac nečijoj porodici. Napad snimaju i šalju roditeljima (Loznica, FG2.1).

Zloupotreba supstanci

Većina učesnika fokus grupa bila je svedok zloupotrebe supstanci i to doživljava kao jedan od rizika neregularnog kretanja, „u svim zemljama na ruti“ i koji se često povezuje sa drugim krivičnim delima.

Mnogo izbeglica koristi drogu, jer ne mogu da podnesu teškoće na putu. Takođe, mnogi krijumčari govore ljudima da koriste tablete kako bi im dale snagu, da se ne umore i da mogu da nastave put (Beograd, FG5.2).

Krijumčari su mi ponudili drogu da je ponese sa sobom na neko mesto, odakle bi je druga osoba koja nema novca za gej m preuzela i odnela na sledeću lokaciju (Beograd, FG5.3).

Rizici po fizičko i mentalno zdravlje

Pokušaji ilegalnog prelaska granice uključuju višednevno čekanje i/ili pešačenje sa malim količinama hrane i vode, bez medicinske pomoći u slučaju povrede ili bolesti. Teški i promenljivi vremenski uslovi, prelazak planina i duboke vode, spavanje na otvorenom, iscrpljenost, glad, žeđ, fizičke povrede, groznica, malarija, kožne bolesti poput šuge, kontinuirano izlaganje različitim oblicima nasilja, uzimaju danak po fizičko i mentalno zdravlje. Iako većina učesnika fokus grupa govori o lošem fizičkom zdravlju, mnogi govore i o svom mentalnom zdravlju. Učesnici navode da se često osećaju depresivno, pod stresom, da su zabrinuti, umorni, neraspoloženi i da stalno „zaboravljaju stvari“.

Moje mentalno zdravlje se pogoršalo, depresivan sam i često sam lošeg raspoloženja (Beograd, FG4.2).

Moji živci više ništa ne mogu da podnesu. Duša mi je uništena (Beograd, FG5.2).

Bio sam sportista u Avganistanu, u dobroj formi, ali sada ne mogu da se prepoznam (Beograd, FG5.5).

Traumatična iskustva i događaji

Veliki broj učesnika fokus grupa doživeo je potencijalno traumatična iskustva. Mnogi učesnici svedočili su o smrti drugih ljudi ili su videli mrtva tela na putu. Smrt je najčešće nastupila utapanjem, upotrebom vatrenog oružja i noževa, ilegalnih supstanci, gladi, nesreća itd.

Bio sam svedok brodoloma i video sam ljude kako se utapaju (Sjenica, FG1.1).

U Iranu sam svojim očima video čoveka kako umire. U njega je pucano (Loznica, FG 2.1).

Iranska policija je pucala na 13 ljudi na granici sa Turskom. Na mene nisu pucali (Beograd, FG4.2).

Moj ujak se utopio u Grčkoj (Beograd, FG6.4).

Neki su imali iskustva opasna po život. Mnogi su se za dlaku spasili od utapanja zbog brodoloma ili su jedva preživeli iscrpljenost, glad i žeđ.

Jednom sam danima hodao bez vode i na kraju se srušio. Jedna osoba iz grupe dala mi je gutljaj vode da se malo priberem. Posle nisam mogao više da izdržim žeđ, pa sam popio malo vode koju sam pronašao u šumi i otrovao se. Stanje mi se pogoršalo. Bog zna kako sam preživeo (Sjenica, FG1.2).

Tokom prelaska granice sa Iranom, moju grupu je primetila policija. Išli su za nama sa njihovim puškama, bilo je i pucnjave. Nisam mogao da razaznam da li ciljaju na nas ili samo pucaju u vazduh. Bilo je zaista zastrašujuće (Loznica, FG2.2).

Uprkos čestim traumatičnim situacijama s kojima se suočavaju, većina učesnika fokus grupa i dalje smatra da je, imajući u vidu šta ih čeka kod kuće, ipak bolje da nastave putovanje.

Uglavnom polažu veliku nadu u zemlje odredišta gde planiraju da rade i uče, da izgrade „dobar život“, finansijski pomažu porodicama i vraćaju eventualni dug. Većina želi da „ide u gejm“ i „ide samo napred“, sve dok ne stignu do Zapadne Evrope. Kažu da imaju obavezu prema porodicama - „da rade i šalju novac kući“. Rizike trgovine ljudima, eksploatacije i moguće pravne nevidljivosti učesnici ne vezuju za zemlje odredišta.

• ANALIZA UPITNIKA •

U cilju identifikovanja i podizanja svesti o rizicima neregularnog kretanja u što većem broju grupa, kao i pravnoj nevidljivosti među decom i mladim migrantima, organizovano je 12 radionica u centrima za azil u Krnjači, Sjenici i Bogovađi, u prihvatnom centru u Obrenovcu, zatim u Zavodu za obrazovanje dece i omladine u Beogradu (u Vodovodskoj ulici) i u Nišu, u Kući spasa u Loznici, Integracionoj kući Pedro Arupe u Beogradu, kao i sa mladim migrantima koji spavaju na otvorenom u centralnom delu Beograda. Učesnici radionica popunili su anonimni upitnik.

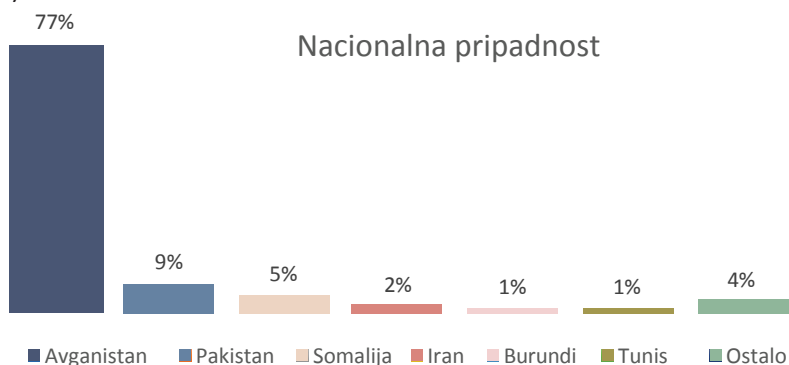
METODOLOGIJA

Podaci su prikupljeni putem kvantitativnog upitnika u septembru i oktobru 2019. Prikupljeni su odgovori 137 ispitanika muškog i ženskog pola. U pitanju su deca i mladi migranti do 25 godina starosti, uglavnom smešteni u državnim centrima i prihvatilištima za nepraćenu i razdvojenu decu, koji su učestvovali u radionicama podizanja svesti o rizicima neregularnog kretanja.

KLJUČNI REZULTATI

Većina ispitanika su dečaci i mladići (91%). Gotovo dve trećine ispitanika su muška nepraćena i razdvojena deca (65%), a zatim slede mladi muškarci (26%). Samo 11% ispitanika učestvovalo je u prethodno održanim razgovorima u fokus grupama. U proseku, ispitanici uglavnom dolaze iz Avganistana (77%), što odgovara većinskoj strukturi migranata i tražilaca azila smeštenih u centrima u Srbiji.¹³ Prosečna starost ispitanika je 18 godina, dok je gotovo polovina stara između 16 i 17 godina.

Istraživanje je obuhvatilo samo 12 (9%) ispitanica, među kojima i dve devojke (jedna od njih putuje bez pratnje roditelja ili staratelja). Prosečna starost ispitanica iznosi 21 godinu. Polovina devojčica i žena potiče iz Somalije, zatim iz Avganistana (25%) i Gane, Tunisa i Irana (po 8%).

¹³ UNHCR, Quantitative Snapshot Serbia, September 2019, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/71601>

Dezinformacije i odluke zasnovane na nepotpunim informacijama

Ispitanici započinju putovanje bez potpunih informacija - samo 6% dece i mladih izjavilo je da su bili dobro informisani o putovanju. Većina ispitanika (53%) nije imala prethodne informacije o putovanju i rizicima koje preuzimaju ili su raspolagali samo delimičnim informacijama (41%).

Finansijski gubici (dug)

Roditelji (48%) i bliski rođaci (32%) obezbedili su novac za početak putovanja; takođe su i stupili u kontakt sa krijumčarem (70%). Neki ispitanici navode da su sami obezbedili novac (7%) i kontaktirali „agente“ (18%). Ostali putuju bez usluga krijumčara (8%). U vreme istraživanja, prosečan dug za 18% ispitanika iznosi 3.360 EUR. Ispitanici koji nemaju precizne informacije o svom dugu (34%) uglavnom su nepraćena i razdvojena deca (81%).

Gubitak kontakta sa porodicom

Rezultati pokazuju da svako treće dete putuje samo, razdvojeno od porodice i njihove direktne podrške. Većina ispitanika započela je putovanje sama (53%) ili sa prijateljima (24%). Samo 15% njih je započelo putovanje sa rođacima ili članovima uže porodice (8%). Ispitanici ne mogu da se oslone ni na podršku grupe. Prikupljeni podaci pokazuju da je za ispitanike put iz zemlje porekla u Srbiju trajao između jedne i dve godine. U to vreme, većina je do 7 puta menjala grupe sa kojima su putovali (48%), dok je samo 15% ostalo sa istom grupom na ruti. Trećina ispitanika promenila je grupu od 8 do više od 15 puta, a 7% njih nije moglo da pruži odgovor na dato pitanje.

Gubitak ličnih dokumenata, pravna nevidljivost i radna eksploatacija

Tokom svog kretanja, 54% ispitanika je najduže boravilo u Turskoj, zatim u Srbiji (30%), Grčkoj (9%), Bugarskoj (1%) i Iranu (6%). Iako je 58% ispitanika u nekom trenutku tokom putovanja dobilo neke dokumente - uključujući i dokument kojim im se otkazuje boravak u zemlji tranzita (9%) i u Srbiji (5%), kao i registraciona dokumenta u zemlji tranzita (32%) i u Srbiji (70%). Većina ispitanika uglavnom je bila nevidljiva tokom putovanja – samo je jedna trećina bila registrovana na ruti. Takođe, u proseku je samo 2,5% ispitanika dobilo azilnu i/ili izbegličku legitimaciju u nekom trenutku svog putovanja.

Više od trećine ispitanika radilo je tokom putovanja (39%), uglavnom u Turskoj, a 74% izjavilo je da nisu bili dovoljno plaćeni. Nepraćena i razdvojena deca čine ukupno 42% svih osoba koje su radile tokom puta, a više od tri četvrtine dece iz ovog uzorka (80%) izjavilo je da nije bilo dovoljno plaćeno.

Po dolasku u Srbiju, ispitanici govore o boljem pristupu informacijama o azilu. Od 51% ispitanika koji su dobili informacije o azilu na ruti, ukupno 91% je informisano u Srbiji (u poređenju sa Grčkom 10%, Bugarskom 9% i Turskom 1%), što ne čudi, imajući u vidu duži period boravka u ovoj zemlji.

Verbalno, fizičko i seksualno nasilje

Visokih 81% ispitanika doživeo je neki oblik verbalnog nasilja (uvrede, pretnje, vikanje ...) od strane policijskih službenika (84%) ili krijumčara (55%), zatim lokalnog stanovništva (24%), ostalih migranata (16%) i drugih osoba (moguće je dati više odgovora). Mnogi ispitanici doživeli su fizičko nasilje (62%), a bili su izloženi seksualnom i rodno zasnovanom nasilju - 1% lično, 2% njih je prisustvovalo nasilju nad osobom iz grupe sa kojom putuju, dok je 23% čulo da se takve stvari dešavaju.

Pljačke, prisilno zadržavanje i pritvor u neadekvatnim uslovima

Polovina ispitanika (53%) opljačkana je tokom putovanja, a više od polovine (55%) navodi da je bilo u pritvoru zbog prelaska granice. Ukupno 26% ispitanika je kidnapovano tokom putovanja ili zadržano bez pristanka, dok 32% ispitanika zna za takve slučajeve. Gotovo niko od ispitanika (93%) nije prijavio organima vlasti takav ili bilo koji drugi slučaj nasilja i krivičnih dela.

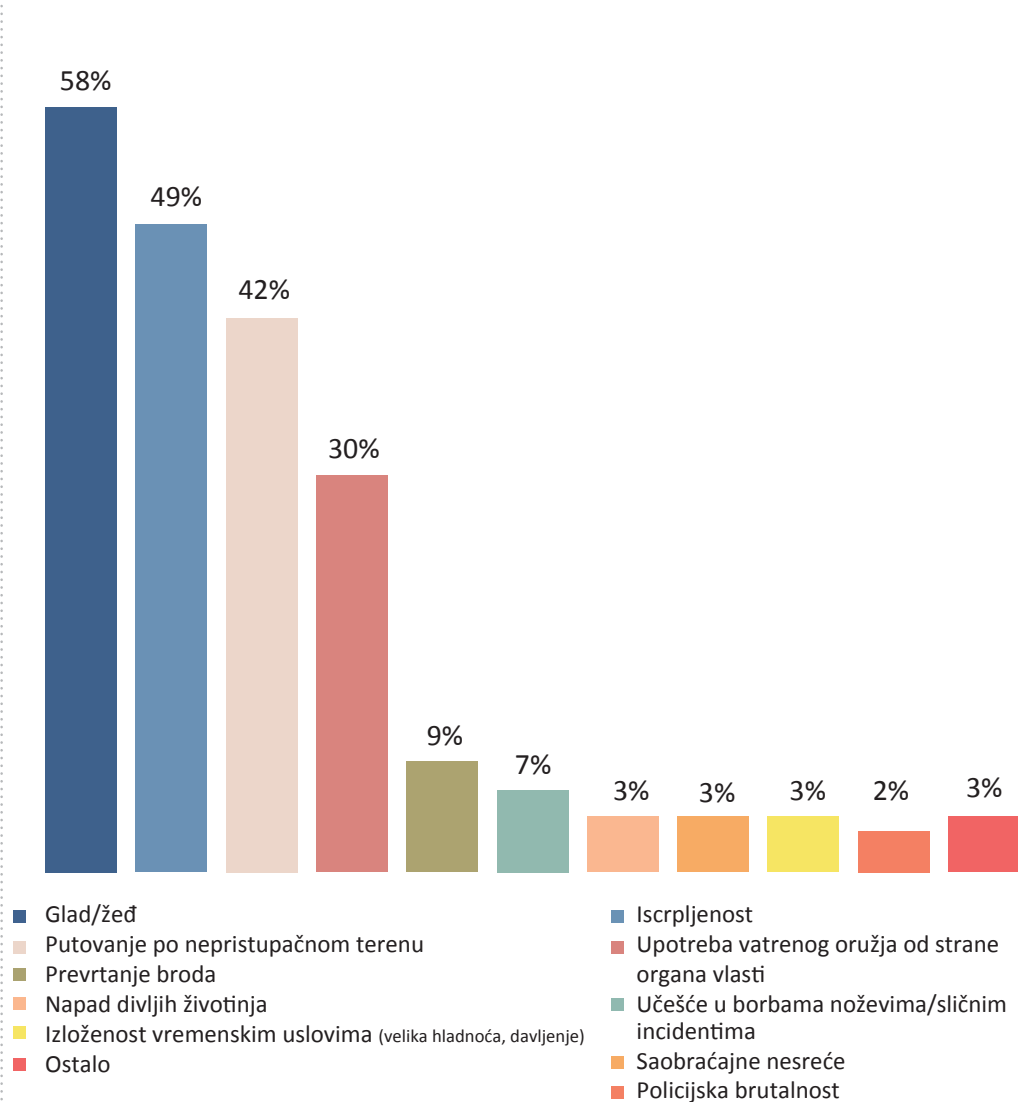
Zloupotreba supstanci

Visok procenat ispitanika imao je neku vrstu kontakta sa ilegalnim supstancama. Ukupno 72% ispitanika je videlo kako druge osobe iz grupe zloupotrebljavaju alkohol ili ilegalne supstance. S druge strane, samo 9% ispitanika tvrdi da ima saznanja o ljudima kojima je traženo da nose drogu zarad besplatnog gejma.

Traumatična iskustva i događaji

Veliki broj ispitanika (67%) tokom putovanja bio je suočen sa životnom opasnošću i traumatičnim događajima. Svaka osma osoba prisustvovala je smrti ili nestanku nekoga iz svoje grupe, dok 32% ispitanika ima saznanja o smrti i/ili nestanku osoba iz druge grupe.

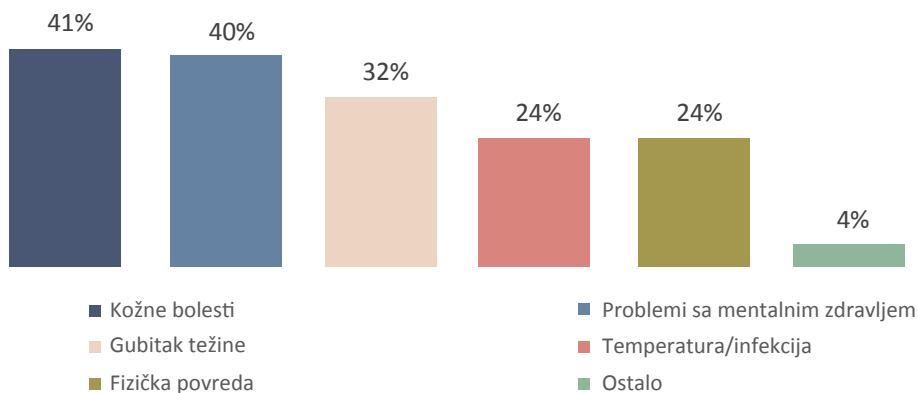
Vrste situacija opasnih po život

Rizici po fizičko i mentalno zdravlje

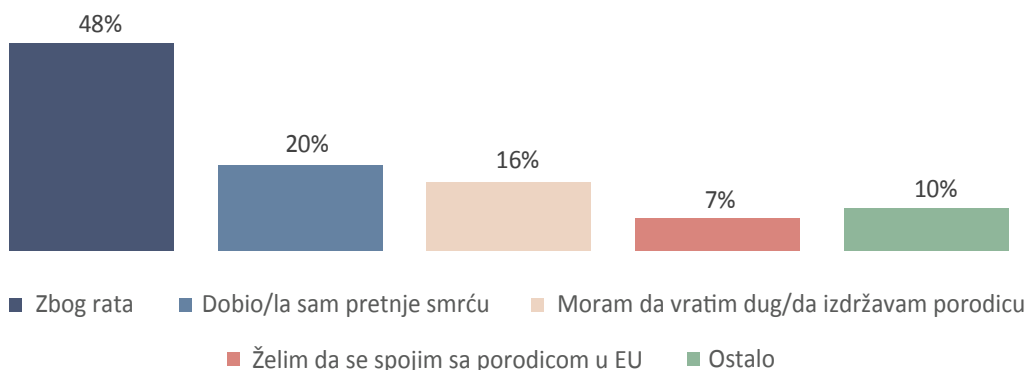
Tri četvrtine ispitanika (74%) izjavilo je da je putovanje na više načina uticalo na njihovo zdravlje

Zdravstveni problemi zadobijeni tokom puta

Sa druge strane, ispitanici ostaju odlučni - 89% ne želi da se vrati u svoju zemlju i očekuje da nastavi dalje, povezujući rizike neregularnog kretanja samo sa putovanjem.

Razlozi za nastavak putovanja

ŽENE

Žene koje putuju same, uključujući i nepraćene i razdvojene devojčice, izuzetno su ranjiva grupa. Mali procenat žena i devojčica u uzorku odgovara pretežno muškoj strukturi izbegličko-migrantske populacije u Srbiji. Od ukupnog broja ispitanica, 42% putuje samo, dok ostale putuju sa prijateljima ili rođacima. Sastav grupa je stabilniji u slučaju ispitanica nego ispitanika, jer žene i devojke uglavnom ne menjaju grupu tokom putovanja (50%). Ostale ispitanice izjavljuju da su jedan do tri puta menjale grupu, što je ređe u poređenju sa muškim ispitanicima koji su istu menjali u proseku pet puta.

Nedostatak informacija o putovanju kod žena je izraženiji. Tri četvrtine ispitanica (75%) nije imalo nikakve informacije o putu na koji kreću, dok su ostale raspolagale vrlo oskudnim informacijama. U većini slučajeva, njihove porodice (50%) ili same ispitanice (25%) kontaktirale su krijumčara, dok je 17% putovalo bez njihovih usluga.

U poređenju sa samo 19% ispitanika, polovina ispitanica je lična dokumenta pribavila u zemlji porekla (58%) i ponela na put (60%). Takođe, dve trećine devojčica i žena dobile su registraciona dokumenta u Srbiji.

Skoro dve trećine ispitanica izjavilo je da je putovanje uticalo na njihovo zdravlje (kroz višestruke odgovore izjavljuju da su se suočile sa mentalnim problemima 42%, groznicom/infekcijom 33%, kožnim bolestima 33% i gubitkom težine 17%).

Ukupno 83% devojčica i žena izjavilo je da su se tokom putovanja našle u životnoj opasnosti (u poređenju sa 66% muškaraca). Više od polovine devojaka i žena (58%) iskusilo je iscrpljenost i putovalo je po teškom terenu, 25% njih je bilo gladno i žedno, a na 17% su pucali organi vlasti.

Nijedna ispitanica nije radila na ruti, dok je polovina prisustvovala zloupotrebi droga. Gotovo petina ispitanica je opljačkana. Nijedna nije prijavila takve slučajeve organima vlasti.

Konačno, 67% žena i devojčica izjavilo je da ne želi da se vrati kući, uglavnom zbog ozbiljnih pretnji po život (25%) ili oružanih sukoba i „lošeg stanja“ u zemlji porekla (49%).

- *Kada putujete ilegalno, uvek postoji 50-50 šansi da izgubite život, pa sam svaki put kada bih ulazio u gejm osećao da mi je život ugrožen (Beograd, FG5.5).*

• ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE •

O d grupa koje dolaze na Balkan, Paštuni iz Avganistana su najbrojniji. Većina je vrlo mlada, sa visokim udelom nepraćene i razdvojene dece, te se može reći da se radi o kretanju dece i mladih. U vezi sa tim, Avganistanci često govore o tome da „ljudi napuštaju Avganistan“ ili da ih „žele nazad kako bismo mogli da se borimo i umremo“. Kada je u pitanju paštunska etnička grupa, može se reći da se radi o veoma specifičnoj vrsti migracije. Decenije rata donele su veliko osiromašenje i degradiranje njihovog kvaliteta života, a u porastu su i tradicionalni štetni običaji. Paštunski dečaci i mladići su posebno izloženi rizicima dečijeg rada, vojne regrutacije i *bacha bazi* prakse, što utiče i na avganistansko društvo u celini.

Na osnovu različitih svedočenja koja je prikupio CKPR, među glavne pokretače ovog neregularnog kretanja dece i mladih Paštuna spadaju odbacivanje ekstremističke ideologije, spoznaja da je obrazovanje zasnovano na veri (*madrassa*) „bezvredno“ i da je sekularno obrazovanje uslov za uspešan i smislen život. Uopšteno govoreći, teži se za životom na mestima koja nude socijalnu pravdu i ličnu slobodu. U tom pogledu, jasna svest o naprednim destinacijama, kao što su zemlje zapadne EU, veoma je relevantna za ovu populaciju. Takve zemlje nisu samo atraktivne zbog svog prosperiteta, već i zbog vrednosti koje im se pripisuju. Mnogi, posebno nepraćena i razdvojena deca i mladi, koji dolaze iz Avganistana, zemlje Zapadne Evrope smatraju najpogodnijim mestima gde se nadaju da će moći da rade i vrate dug, ali i gde će steći dobro obrazovanje kako bi izgradili uspešan život.

Paštuni se uglavnom nerado vraćaju u neku od zemalja na ruti, čak i ako su njihove trenutne mogućnosti za putovanje i boravak ograničene. Putuju pogrešno informisani i stoga potencijalno mogu donositi neadekvatne odluke, zatim gube kontakt sa porodicom, putuju bez dokumenata ili ih gube tokom puta, postajući pravno nevidljivi, izloženi različitim rizicima. Zbog duga mnogi ne mogu da se vrate u zemlju porekla čak ni kada bi to želeli. Često neizmiren dug može dovesti do ubistva od strane poverilaca, a takvi postupci dalje mogu dovesti do krvne osвете porodice osobe koja je putovala. Odustajanje od putovanja i neuspeh mogu za sobom doneti i druge posledice za ovu etničku grupu, koje uključuju stigmatizaciju pred porodicom i zajednicom, gubitak ugleda i društveno otuđenje. Potencijalna sramota i stigmatizacija mnoge vode ka još većem zaduživanju i dva, ili čak tri pokušaja putovanja u EU po svaku cenu, a ponekad mogu da dovedu do depresije pa čak i samoubistva. Zbog svega navedenog, odustajanje i povratak u zemlju porekla predstavljaju veoma težak izbor za ovu grupu stanovništva.

Ostale grupe koje putuju ka odredištima u Zapadnoj Evropi, suočavaju se sa istim rizicima. Mnogi veruju da u zapadnim zemljama mogu obezbediti lična dokumenta koja će im omogućiti ista prava na život, rad i kretanje kao i građanima EU. Tako, veruje se da postoje „privilegovani lični dokumenti“ koji osiguravaju veća prava i slobode, te da naši

lični podaci određuju naša ljudska prava. U tom kontekstu veruje se da postoje „inferiorni“ i „superiorni“ pasoši. Oni koji su dali takve izjave, pasoše EU ili drugih zapadnih zemalja percipiraju kao „superiorne“, koji, za razliku od „manje vrednog“ nacionalnog pasoša, nosiocu daju veća prava i dodaju mu na vrednosti „kao ljudskog bića“.

Mnogi koji dolaze u Srbiju ne smatraju da se nalaze u Evropi. Za njih su zapadno-evropske zemlje „jedina Evropa“, što čini da tranzitne zemlje na ruti ne percipiraju kao deo istog kontinenta.

Iako se većina osoba koje se kreću nada da će steći pravni status koji im omogućava da žive, uče ili rade bez ograničenja, opšta percepcija neregularnog kretanja u tranzitnim zemljama svodi se na tumačenje da „ti ljudi žele da idu dalje“. Iako bi ovo moglo biti tačno, takva percepcija postala je osnovna premisa na kojoj se zasnivaju politike u tranzitnim zemljama, a time često nema usklađenih i koordinisanih napora da se stvori okruženje koje podstiče ljude da ostanu, već postoje mnogi faktori koji ih stimulišu da se krene dalje. Tranzit se u ovim okolnostima može videti kao očekivano ponašanje.

Jedno od prava koje se najčešće krši tokom neregularnog kretanja vezuje se za kolektivno proterivanje (*push-backs*), jer uskraćuje pristup drugim pravima i često izlaže ljude neposrednom riziku. Ekstremno nasilje i izloženost opasnostima u vezi sa kolektivnim proterivanjima opsežno je dokumentovano. U umu onih koji su pretrpeli nasilna proterivanja koja su se dogodila na granicama EU i Balkana, takvi događaji nisu povezani sa Evropom, jer na zapadno-evropske zemlje gledaju samo kao na „pravu Evropu svojih snova“.

*„Danas u svetu ima više od 232 miliona međunarodnih migranata. Ako bi se okupili da formiraju državu, bila bi to peta najmnogoljudnija država na planeti. Ipak, ostaju uglavnom nevidljiva populacija. Mnogi migranti, posebno oni koji su u neregularnoj situaciji, žive i rade u senci, strahuju da izraze nezadovoljstvo, uskraćena su im prava i slobode koje mi podrazumevamo i veoma su podložni diskriminaciji i marginalizaciji. Ovi muškarci, žene i deca postaju ranjivi zbog svog neregularnog statusa, često se plaše ili nisu u mogućnosti da zatraže zaštitu i pomoć od organa vlasti u zemljama porekla, tranzita ili odredišta. Jasno je da neregularna situacija u kojoj se mogu naći međunarodni migranti ne bi trebalo da ih liši ni njihove ljudskosti ni njihovih ljudskih prava.“*¹⁴

Uopšteno govoreći, neadekvatna primena konvencija i dokumenata koji se odnose na prava neregularnih migranata i pristup upravljanja migracijama zasnovan pre svega na kontroli, a ne na pravima, produbili su problem neregularnih kretanja. Takođe, države treba da osiguraju da pristup zasnovan na kontroli ne narušava pristup zasnovan na pravima.

¹⁴ The Economic, Social and Cultural Rights of Migrants in an Irregular Situation, by United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, New York and Geneva, 2014, dostupno na: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/HR-PUB-14-1_en.pdf

U skladu sa prethodno navedenim i predstavljenim rezultatima, potrebno je dati i nekoliko preporuka:

- Države na ruti koje neregularni migranti doživljavaju kao tranzitne, treba da obezbede poštovanje ljudskih prava migranata, kao i da obezbede jasan pristup pravima koji su predviđeni zakonima i usvojenim deklaracijama.
- Države treba da primene individualni pristup neregularnim migrantima i tako ih učine pravno vidljivim. To je jedini način na koji države mogu neregularnim migrantima osigurati pristup pravima.
- Države koje neregularni migranti doživljavaju kao tranzitne treba da razviju usluge koje migrantima omogućavaju da ostanu na teritoriji i započnu legalizaciju svog statusa. Takve usluge treba kreirati na način da budu kulturološki osetljive, na jeziku koji migranti razumeju i fokusirane na informacije koje su migrantima potrebne kako bi doneli adekvatnu odluku. Srbija je razvila model takvih usluga kroz kulturnu orijentaciju, koji trenutno sprovode država i organizacije civilnog društva.
- Sve države, počev od zemlja porekla, tranzita i odredišta, treba da nastave da se bore protiv krijumčarskih mreža i trgovine ljudima na ruti. Dok se neregularno kreću, migranti koriste takve mreže i stoga su izloženi različitim rizicima, radnoj eksploataciji, pružanju seksualnih usluga radi preživljavanja, nasilju i rodno zasnovanom nasilju, iznudama i slično.

Niko od neregularnih migranata nije ni sanjao da će se naći u okolnostima koje su doživeli, nije ih želeo, niti im se nadao. Takve okolnosti su obeležile njihove živote, a uticale su i na jezik kojim se migranti služe. CKPR-ov rečnik slenga koji koriste neregularni migranti ilustruje kako su reči dobile dodatno značenje u posebnih društvenim situacijama i okolnostima kojima su ljudi bili izloženi tokom njihovog surovog i opasnog putovanja.

Ukoliko pažljivo ne razmatramo stradanja i nedoumice ljudi koji kreću na ovo putovanje i ne ulažemo zajedničke napore ka pronalaženju rešenja, rizikujemo da stvorimo opasniji i više podeljen svet, u kome bi čak i šira populacija mogla postati neregularna, pridruživši se ljudima gejma, kako se mnogi na ovoj ruti nazivaju.

- Svaki gejm je rizik po život (Beograd, FG3.1). -

· KRATAK REČNIK KRIJUMČARSKOG SLENGA ·

Na dariju (varijanta persijskog koja se govori u Avganistanu), persijskom, paštunskom, pandžapskom, urdu, arapskom i engleskom jeziku.

- **Agent** (engleski) – agent ugovara prelazak granice; gotovo sve grupe koriste ovu reč da označe krijumčara.
- **Badmash** (persijski, arapski: živeti od ilegalnih radnji, urdu: nasilni kriminalac) – pripadnik mreže organizovanog kriminala; osoba koja liči na člana organizovane kriminalne grupe, osoba pretećeg izgleda.
- **Commando** (engleski) – vojnik ili policajac; vođa kriminalne organizacije; osoba koja izgleda snažno i voli da se oblači u vojnu ili maskirnu odeću. I commando i badmash označavaju ljude koji obično pripadaju bandi koja iznajmljuje usluge krijumčarima, poput kidnapovanja, premlaćivanja ili ubistva; obično su umešani u krađu, trgovinu drogom, pljačku i seksualno iskorišćavanje.
- **Dankilagana** (urdu) – pokušaj ilegalnog prelaska granice.

Pomagači – vodiči:

- **Chantakesh** (persijski) – onaj koji se bavi logistikom na terenu; osoba određena za prikupljanje novca od ljudi koji plaćaju na licu mesta i organizovanje grupe za gejm.
- **Dankar** (pandžapski) – vodič.
- **Jello-ro** (paštunski) – vodič.
- **Rah Balad** (persijski, dari) – onaj koji pokazuje put (do granice).
- **Rah Rawan** (persijski, dari) – „onaj koji trči stazom” (drugi naziv za vodiča). Ove suštinski poetske koncepcije vodiča potiču iz vremena karavana i označavaju migranta kao „putnika”. Vodiči su često pojedinci koji kreću od kuće kao druge izbeglice/migranti, a zatim se zbog nedostatka sredstava pridružuju krijumčarskoj mreži. Često se ovom aktivnošću ne bave duži vremenski period, uglavnom dok ne uštede dovoljno gotovine za svoje potrebe, godinu dana ili više. Neki ostaju da se trajno pridružuju krijumčarskoj mreži i kasnije obavljaju druge vrste poslova u mreži.

- **Game** (engleski) – ilegalni prelazak granice. Bilo bi teško pronaći poreklo reči, međutim može se pretpostaviti da su krijumčari koristili gej m kao reč koja je povezana sa sportom ili igrom da bi deci objasnili aktivnost koju preduzimaju. Takođe je moguće da su deca na taj način opisala pokušaj ilegalnog prelaska granice. Svaki gej m traje do nedelju dana ili više. Uključuje kretanje oko mesta u pograničnom području i čekanje da krijumčar uredi način prelaska granice, a zatim i sam prelazak granice.
- **Geymzadan** (persijski) / **geymwahel** (paštunski) – igrati se (koristi se za označavanje gejma).
- **Ghat kachakbar** (paštunski) – jedna od osoba zaduženih za krijumčarenje. Ghat kachakbar je onaj koji određuje koji će pojedinci biti u kojoj grupi, prema potvrđenim uplatama.
- **Graukhana** (persijski) – uhvatiti, kuća; kuća ili soba u kojoj su ljudi zatvoreni dok se plaćanja ne izvrše.
- **Guarantee - geym-e garanti** (englesko poreklo) – unapred dogovoreno i plaćeno putovanje do zemlje odredišta; glavni krijumčar u zemlji porekla organizuje celo putovanje i garantuje da će klijent stići u zemlju odredišta.
- **Guzara** (paštunski) – ubijanje vremena, čekanje gejma. Dok se na mestu okupljanja čeka gej m može proći više dana. Prvenstveno reč označava „istrajnost“ u teškim vremenima.
- **Kachakbar** (persijski, dari) – Avganistanci i Iranci tako nazivaju krijumčare.
- **Malang** (paštunski, pandžapski) – jedna, bespomoćna osoba; **charsi malang** – osoba kojoj je teško zbog upotrebe opojnih droga (chars – marihuana).
- **Mama** (paštunski: ujak) – način obraćanja starijim ljudima, majčinom bratu (na primer Ahmed mama); sleng za policiju (posebno za policajce na granicama koji uzimaju mito). Mnoga nepračena i razdvojena deca svog će krijumčara nazivati „ujakom“. Takođe će reći da im je „ujak“ finansirao njihovo putovanje; „ujak“ čeka da ih odvede u sledeću zemlju i „ujak“ će im pomoći kada stignu u zemlju odredišta.
- **Mohajer** (arapski: izbeglica) – ova arapska reč povezana je sa istorijom islama i muslimana. Odnosi se na putovanje proroka Muhameda iz Meke u Medinu, usled progona. Čin napuštanja kuće kako bi se održala sloboda veroispovesti zabeležen je u islamskoj istoriji kao pohvalan i povezan sa duhovnim nagradama. To je takođe jedan od razloga zašto se onima koji putuju i odlaze iz kuće u mnogim muslimanskim zemljama ukazuje posebno gostoprimstvo.

- **Musafer** (arapski: putnik) – izbeglice, tražioci azila i migranti iz Avganistana sebe nazivaju putnicima. Iako mnogo puta osoba koja se neregularno kreće ima opravdani razlog za traženje međunarodne zaštite, ne vidi nužno sebe tako. Nedostatak tačnih informacija o pravnom okviru važnom za neregularno kretanje i kulturni uticaji dovode do toga da izbeglice/migranti sebe definišu kao putnike, a ne kao potencijalne tražioce azila ili neregularne/nedokumentovane migrante. Kulturni kodeksi koji se primenjuju na putnike u zemljama porekla vide slobodu kretanja kao osnovno ljudsko pravo, bez obzira na granice, jer je putnik osoba koja zaslužuje sklonište, utočište od opasnosti, hranu i drugu pomoć. Putnik se ne doživljava kao „prestupnik“, već kao gost. Kulturni model podrazumeva da se ova pomoć ponudi i očekuje. Ovo je vrlo direktan i humani pristup koji se ponekad teško prilagođava institucionalnim i pravnim zahtevima.
- **Musafirkhana** (persijski, urdu) – prvenstveno se odnosi na gostionicu odnosno kuću koju krijumčari drže u kojoj njihovi klijenti mogu boraviti za novac, ako ne žele da idu u državni prihvatni centar.
- **Nokta** (arapski: tačka, mesto) – mesto odakle vozilo kreće tokom gejma ili na koje vozilo treba da stigne nakon prelaska granice. U tu svrhu se koristi i engleska reč point.
- **Reis** (arapski: vođa) – vođa kriminalne grupe; prvobitno se koristila za obraćanje osobi koja je na visokom položaju.
- **Safe lagana** (urdu) – zatvaranje klijenata dok se ne isplati novac za put.
- **Saraf** (arapski: razmena) – čuvanje novca sve dok klijenti ne dođu na dogovoreno odredište, prema havala sistemu (treće lice čuva novac kao garanciju da će se sporazum poštovati).
- **Shabaka** (arapski: mreža) – mreža krijumčara.
- **Toligi, toligawel** (paštunski) – okupiti se, okupljanje grupe pre gejma. Grupe se okupljaju kako bi krenule u gejme na određenim lokacijama koje je odredio krijumčar.

• BIBLIOGRAFIJA •

Dragojevic et. al. (2019) *Between Closed Borders 2018*, Novi Sad: Humanitarian Center for Integration and Tolerance, <http://crpc.rs/dokument/Between%20Closed%20Borders%2018%20WEB.pdf>

Jost, M. Patrick, Sandhu, Harjit Singh, *The Hawala Alternative Remittances System and its Role in Money Laundering*, Prepared by the Financial Crimes Enforcement Network in cooperation with INTERPOL/FOPAC, <https://www.treasury.gov/resource-center/terrorist-illicit-finance/Documents/FinCEN-Hawala-rpt.pdf>

Resolution 1509 (2006) *Human Rights of Irregular Migrants*, Council of Europe, Parliamentary Assembly, June 2006, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17456>

The Economic, Social and Cultural Rights of Migrants in an Irregular Situation, by United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, New York and Geneva, 2014, https://www.ohchr.org/Documents/Publications/HR-PUB-14-1_en.pdf

The ILO and the protection of migrant workers in situations of irregular work, Lund University, [https://www.jur.lu.se/WEB.nsf/\(MenuItemByDocId\)/ID5180274E559537E_2C1257D630025EFC7/\\$FILE/JUFN20%20The%20ILO%20and%20protection%20of%20migrant%20workers.pdf](https://www.jur.lu.se/WEB.nsf/(MenuItemByDocId)/ID5180274E559537E_2C1257D630025EFC7/$FILE/JUFN20%20The%20ILO%20and%20protection%20of%20migrant%20workers.pdf)

UNHCR data portal, <https://data2.unhcr.org/>

UNHCR Emergency Handbook, <https://emergency.unhcr.org/entry/60283/sexual-and-gender-based-violence-sgbv-prevention-and-response>

UNHCR, *Quantitative Snapshot Serbia*, September 2019 <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/71601>

Vukasevic et. al. (2018). *Between Closed Borders*, Belgrade: Crisis Response and Policy Centre, <http://crpc.rs/dokument/Between%20Closed%20Borders%20-%20WEB%2017%2007%202018.pdf>

What is Hawala? Definition and Meaning, Market Business News, <https://marketbusinessnews.com/financial-glossary/hawala-definition-meaning/>

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

314.151.3-054.7-053.4/.6(497.11)

316.6-054.7-053.4/.6(497.11)

323:314.15(497.11)"20"

ВЈЕШТИЦА, Саман Али, 1971-

Људи гејма : neregularno kretanje i rizici / [autorke Saman Ali Vještica i Maja Dragojević] ; [prevod Darja Koturović]. - 1. izd. na srpskom jeziku. - Beograd : Centar za kriznu politiku i reagovanje, 2021 (Novi Sad : Futura). - 39 str. : ilustr. ; 23 cm

Nasl. izvornika: Game People. - "Brošura prikazuje rezultate do kojih je CKPR došao kroz projekat "Ranjivost migranata u neregularnom kretanju" podržan od strane Švajcarskog državnog sekretarijata za migracije (SEM). Prava neregularnih migranata u ovom radu utvrđena su Rezolucijom 1509 (2006): Ljudska prava neregularnih migranata, dostupno na: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17456>"--> kolofon. - Podaci o autorima preuzeti iz kolofona. - Tiraž 80. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 39

ISBN 978-86-900467-6-8

1. Драгојевић, Маја, 1980- [аутор]

а) Илегалне миграције -- Млади -- Истраживања -- Србија б) Србија -- Мигрантска криза -- 21в

COBISS.SR-ID 44722697

